

Futhark

International Journal of Runic Studies

Containing proceedings of the
Seventh International Symposium on Runes and Runic
Inscriptions, Oslo, 9–14 August 2010

Part 1: Plenary lectures

Main editors

James E. Knirk and Henrik Williams

Assistant editor

Marco Bianchi

Vol. 4 · 2013

Published with financial support from the
Nordic Publications Committee for Humanist
and Social Sciences Periodicals (NOP-HS)

© Contributing authors 2013

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported License, <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/>

All articles are available free of charge at
<http://www.futhark-journal.com>

A printed version of the issue can be ordered through
<http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:uu:diva-211527>

Editorial advisory board:

Michael P. Barnes (University College London), Klaus Düwel (University of
Göttingen), Lena Peterson (Uppsala University), Marie Stoklund (National
Museum, Copenhagen)

Typeset with Linux Libertine by Marco Bianchi

University of Oslo
Uppsala University

ISSN 1892-0950

Om dateringen af Ribe runehjerneskalen

Morten Søvsø

Abstract

One of the most famous finds from the earliest historical period of the city of Ribe (southern Jutland, Denmark) is the fragment of a human skull, with a drilled hole, that has a relatively long runic inscription incised on one surface. Scholars have discussed the reading, interpretation and dating of the runes ever since the piece was excavated in 1973. In the present article, the find circumstances and other archaeological background information is presented; they permit the time of loss or deposition of the runic object to be narrowed down with great probability to the years A.D. 725–50.

Keywords: Ribe, runic skull fragment, archaeological dating

I efteråret 1972 blev der udført gravearbejder i kælderens under kunstmuseet i Ribe. Den imponerende bygning i nederlandsk renæssancestil slog revner, og fundamentene måtte forstærkes. Oprindeligt var huset opført i 1864 som privatbolig for tekstilfabrikanten Balthasar Giørtz, men havde siden 1891 huset byens kunstmuseum. Det var i de opgravede sorte jordmasser fra kælderen under huset, at en ansat fra byens andet museum, Den Antikvariske Samling, i 1972 ved et tilfældigt besøg fandt kronhjortetakker, keramik og glasperler, som kunne dateres til vikingetiden.

Hermed var det endelig lykkedes at finde vikingetidens Ribe, og opdagelsen blev samtidig startskuddet for en omfattende udgravningskampagne, som skulle vise sig at kunne føre byens historie tilbage til omkring år 700. Disse udgravninger er publiceret i serien *Ribe Excavations 1970–76*, bd. 1–6 (red. Mogens Bencard m.fl.), som udkom i perioden 1981–2010.

Første led i 1970'ernes udgravninger var en serie prøveundersøgelser

Søvsø, Morten. "Om dateringen af Ribe runehjerneskalen."
Futhark: International Journal of Runic Studies 4 (2013), 173–76.

© 2013 Morten Søvsø.

This is an open-access article distributed under the terms of the
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported License.

i området på nordsiden af Ribe Å, og ét af disse felter blev placeret i kælderen under kunstmuseet. På Den antikvariske Samling i Ribe [= ASR] fik undersøgelsen journalnummer 6M73, med det aktuelle felt betegnet som "område 5, Kunstmuseets kælder". Under udgravningen fremkom i juli 1973 et sensationelt fund fra kulturlagene, et fragment af en hjerne-skål med gennemboring, som ved den efterfølgende rengøring viste sig at være tæt beskrevet med runer (cf. Stoklund 2004). Nationalmuseets daværende runeekspert, Erik Moltke, opholdt sig i Ribe på dette tidspunkt, og stykket blev umiddelbart overgivet til ham til nærmere undersøgelse (Moltke 1973).

I begejstringen over det fine fund blev de nøjagtige fundoplysninger ikke skrevet ned, og den egentlige museale registrering fandt først sted flere år senere, hvor runehjerneskillen fik fundnummer D13764 (Bencard 1990, 42). Den sene registrering har som beklagelig konsekvens, at der altid vil være en smule usikkerhed omkring runeamulettens stratigrafiske tilhørsforhold og dermed også dens datering. Men dette gælder for så vidt hele udgravningskampagnen i 1970'erne, som blev gennemført ved afgravninger i såkaldt kunstige strata, fastlagt efter på forhånd definerede niveauer uden at følge lagenes naturlige grænser. Denne metode var den på det tidspunkt fremherskende ved udgravninger i kulturlag og kan medføre sammenblanding af lag fra forskellige tider, især hvis lagfølgen er præget af mange nedgravninger.

I publikationen af udgravningen er de nøjagtige fundomstændigheder søgt rekonstrueret, og på baggrund af fundtidspunktet er det muligt at tilskrive runeamuletten til opsamlingerne AK eller AI, som begge er opsamlet imellem kote 3,96 og 4,12 meter over havet (Bencard 1990, 42; svarende til udgravningens niveau 214–230). Selve fundstedet lå i udgravningens sydøstre hjørne. Til trods for at runehjerneskillens nøjagtige fundoplysninger således først er sammenstykket på et senere tidspunkt, må man alligevel regne med, at de er præcise. Oplysningerne er baseret på de involveredes egne erindringer og understøttet af forskellige notater.

Udgravningerne i 1970'erne var de første til at løfte sløret for, at der nord for Ribe Å befandt sig resterne af en velreguleret markedsplads, som havde sin første storhedstid i 700- og 800-årene (Feveile 2006). Senere udgravninger har vist, at denne tidlige bydannelses vigtigste element var en vej langs åbredden, hvor der på begge sider var anlagt 6–8 meter brede parceller, hvor håndværkere og handlende tilvirkede og falbød deres varer. På parcellerne aflejredes tykke affaldslag bestående af håndværkernes affaldsprodukter blandet med byens skidt. Lagene indeholder tusindvis af fund, heriblandt også tabte mønter, og enkelte steder er bevarings-

forholdene så gode, at der endnu findes bevaret egetømmer. I en række tilfælde har disse tømmerstykker kunnet dateres dendrokronologisk.

I 1980 introduceredes en ny teknik ved udgravninger i Ribes kulturlag. I stedet for at grave sig nedefter i på forhånd definerede niveauer, fulgte man nu det enkelte lag, og fundene blev tilskrevet det lag, de stammede fra. Denne såkaldt stratigrafiske udgravningsteknik anvendes stadig og giver mulighed for detaljerede analyser af fundene fra lagserier såsom lagene på Ribes markedsplads.

Siden fundet af runehjerneskillen i 1973 er vores viden om det ældste Ribe, dets grundlæggelse, struktur og udvikling over tid blevet væsentligt større. Udgravningerne i tidsrummet 1984–2000 er publiceret i 2006 i *Ribe studier: Det ældste Ribe*, bd. 1.1 og 1.2 (red. Claus Feveile). Særligt udgravningen ASR 9 Posthuset, som fandt sted umiddelbart sydøst for kunstmuseet, har udbygget og forfinet opfattelsen af den lagserie, som runehjerneskillen fandtes i (Feveile og Jensen 2006). Det er nu klart, at fundstedet var en håndværkerparcel ud mod den gennemgående handelsgade, og at lagene på stedet var gradvis akkumulerede gennem markedspladsens funktionstid. Der er ingen tegn på, at fundstedet var forstyrret af senere gravearbejder, som kunne have bragt yngre fund ned i et dybere niveau.

Forskelle i udgravningsteknik, forskellige kronologisystemer og publikationsseriernes ulige struktur gør det til en vanskelig opgave at sammenligne 1970'ernes udgravninger med de senere, men runehjerneskillen blev fundet i lag som tilskrives Bencards fase 2, der svarer til Feveile og Jensens fase C – en fase af markedspladsen, hvor lagene gennemgående er meget organiske og således også har indeholdt en del tømmer, som har kunnet dateres dendrokronologisk. På baggrund af en række dendrokronologiske dateringer og genstandsfund kan det med stor sikkerhed fastlægges, at fasens lagserie blev dannet i tidsrummet ca. 725–ca. 760 e. Kr. (Feveile og Jensen 2006, 126–128). Inden for denne tidsramme må runehjerneskillen anses for at være blevet tabt. Ud fra de rekonstruerede fundoplysninger synes fundet at være gjort omtrent midt i fasens lag. Kulturlagene på parcellerne i det ældste Ribe er dannet ved mange successive deponeringer af affald, stammende både fra mennesker og dyr. Af og til er disse affaldsdynger og møddinger blevet jævnet ud, og mange gange er niveauet hævet ved hjælp af tilførte opfyldsmaterialer. De mangeartede aktiviteter har tilsammen skabt en kompleks lagserie, som siden dannelsen har været under langsom nedbrydning. Med dette in mente er der ikke grundlag for at datere runehjerneskillens fundniveau snævrere end til tidsrummet 725–750 e. Kr. Bemærk, at der er tale om

tabs- eller deponeringstidspunktet og ikke om tidspunktet for genstandens fremstilling.

Er denne datering sikker? Nej. Uerkendte forhold kan have ført yngre fund ned i et dybere niveau, eller der kan være sket menneskelige fejl et sted i processen, men dette forbehold gælder stort set alle arkæologiske fund. I den tilgængelige dokumentation er der ikke noget, som tyder på, at det skulle være tilfældet med runehjerneskillen, og således må dateringen til 725–750 e. Kr. anses for overvejende sandsynlig.

Vil ¹⁴C-datering af hjerneskillen kunne give en mere præcis datering? Næppe. Dertil er usikkerheden i selve metoden for høj. Dateringen vil også kunne være påvirket af den diæt, hjerneskillens leverandør i sin tid indtog, og efterfølgende konservering af runehjerneskillen kan have kontamineret stykket med yngre kulstof.

Litteratur

- Bencard, Mogens, og Lise Bender Jørgensen. 1990. "Excavation & Stratigraphy." I *Ribe Excavations 1970–76*, bd. 4, 15–168.
- Feveile, Claus. 2006. "Ribe på nordsiden af åen, 8.–12. århundrede." I *Ribe studier*, bd. 1.1, 13–63.
- Feveile, Claus, og Stig Jensen. 2006. "ASR 9 Posthuset." I *Ribe studier*, bd. 1.2, 119–189.
- Moltke, Erik. 1973. "Et makabert runebrev." *Sønderjysk månedsskrift* 49, 377–389.
- Ribe Excavations 1970–76*. Red. Mogens Bencard m.fl. 6 bd. Esbjerg/Højbjerg 1981–2010.
- Ribe studier = Ribe studier: Det ældste Ribe: Udgravninger på nordsiden af Ribe Å 1984–2000*, bd. 1.1 og 1.2. Red. Claus Feveile. Jysk Arkæologisk Selskabs skrifter 51. Højbjerg 2006.
- Stoklund, Marie. 2004. "The Runic Inscription on the Ribe Skull Fragment." I *Ribe Excavations 1970–76*, bd. 5, 27–42.